

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

***Резюме.** Автор здійснює аналіз ролі, значення і специфіки організації самостійної роботи студентів та аналізує систематизацію типових завдань як засобу рішення організаційно-методичних проблем самостійної роботи студентів.*

***Ключові слова:** самостійна робота, методи навчання, творчий потенціал, модель.*

Постановка проблеми. Сучасний соціальний і економічний розвиток країни потребує перебудови вищої школи і визначає такі її основні напрями: розвиток активності, самостійності і творчих здібностей майбутніх фахівців; забезпечення держави кваліфікованими, ініціативними кадрами, які, по-перше, матимуть ґрунтовну теоретичну й практичну підготовку з фаху, по-друге, зможуть самостійно приймати рішення, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, а отже, створювати власними силами нові науково-технічні цінності в майбутньому; формування в молодих фахівців прагнення до неперервної самоосвіти, здатності постійно оновлювати здобуті у вузі наукові знання, вміння швидко адаптуватися до змін та коригувати професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми приділяється належна увага зокрема таким її аспектам, як самостійної роботи студентів. На думку багатьох учених (А. Алексюк, С. Архангельський, М. Гарунов, В. Загвязинський, Б. Єсіпов, В. Козаков, Н. Кузьміна, Р. Нізамов, П. Підкасистий), саме самостійна робота студентів, підходить до якої потребують докорінних змін, на сучасному етапі повинна стати основою вищої освіти, важливою частиною процесу підготовки фахівців. Особливо це стосується професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів, адже саме вони постійно стикаються зі зростаючим рівнем інтелектуальних запитів учнів, з одного боку, і появою нових технологій у навчанні – з іншого.

Постановка завдання. Отже, актуальність необхідності вироблення і формування у студентів умінь учитися, спілкуватися, планувати, керувати своєю навчальною діяльністю і є метою цієї статті.

Відповідно до мети дослідження визначені такі завдання:

1. Здійснити аналіз завдань, задач з дисципліни для самостійних навчальних дій, що формують модель майбутнього фахівця.
2. Обґрунтувати зміст організаційно-методичних проблем самостійної роботи студентів.
3. Уточнити критерії що формують самостійність як рису особистості.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота студентів є невід'ємною складовою навчального процесу і виправданим засобом оволодіння навчальним матеріалом. Це особлива форма навчальної діяльності, під час реалізації якої засвоюється відповідна сукупність знань, умінь і навичок, розвиваються здібності, формується самостійність як риса особистості суб'єкта навчання.

Самостійна робота студентів може бути витлумачена в двох значеннях. По-перше, як процес творчого мислення студента при вирішенні будь-якої проблеми, завдання, засвоєння того чи іншого матеріалу незалежно від того, відбувається це в аудиторії, чи вдома або в бібліотеці. По-друге, як деякий результат розумової діяльності, відтворений у написаному рефераті, дипломній, курсовій, контрольній роботі, у вирішенні індивідуального домашнього завдання тощо. [1, 25-27]

Самостійна робота студентів вимагає системного підходу і має бути побудована на єдиній методологічній основі. При її організації у вищому навчальному закладі повинні бути

чітко визначені: зміст та мета самостійної роботи студентів, план, форми контролю та критерії оцінки ефективності, організаційно-методичне забезпечення. [4; 5; 6]

Зміст і форми самостійної роботи визначаються відповідно до вимог державних, галузевих стандартів вищої освіти та нормативно-методичних документів.

Ефективність самостійної роботи забезпечується чіткою організацією та контролем самостійної роботи, створенням необхідних умов для самостійної роботи (бібліотеки, читальні зали, комп'ютерні класи, мережа Інтернет); доцільними формами, методами і засобами навчання; навчально-методичним забезпеченням тощо. [3, 42]

Організація самостійної роботи студентів передбачає визначення часу і трудомісткості самостійної роботи з урахуванням специфіки навчальних дисциплін, обсягів, форм та заходів контролю.

Самостійна робота студентів без відповідної звітності та при відсутності контролю за її виконанням втрачає значення, тому необхідно визначити вимоги до звітності студентів про виконання ними завдань. [2, 32-34]

Контроль самостійної роботи студентів стимулює мотиваційну основу діяльності, сприяє підвищенню рівня знань і навчальних умінь студентів, забезпеченню їх навчальною інформацією різних типів та дидактичними матеріалами, наданню оперативної консультативної допомоги.

Зовнішній контроль за самостійною роботою з боку викладачів має поєднуватися із самоконтролем студентів. У цьому випадку викладач зосереджує свою увагу на наданні допомоги тим, кому це особливо необхідно, і на тому, що вимагає дійсно кваліфікованого втручання педагога.

Таким чином, організація самостійної роботи студентів базується на таких основних принципах: необхідність комплексного підходу; навчання на високому рівні інтелектуальних труднощів; самостійна робота повинна мати навчальний характер, тобто студента необхідно навчити раціональним методам самостійної роботи; самостійна робота повинна сприяти формуванню творчої особистості; самостійна робота повинна бути організована як індивідуальна робота кожного студента; необхідно реалізувати поступовий перехід від контролю самостійної роботи студентів з боку викладача до взаємо- і самоконтролю.

Із метою вивчення рівня організації самостійної роботи студентів і створення необхідних умов для її проведення в Національному університеті будівництва і архітектури було проведено опитування студентів.

Вибіркову сукупність склали студенти першого і четвертого курсів (123 особи). Це дозволило виконати порівняльний аналіз самостійної роботи студентів молодших і старших курсів.

За підсумками опитування студентів четвертого курсу можна зробити висновки.

Тільки у 18% студентів четвертого курсу не виникає проблем під час самостійного вивчення матеріалу. У 20% опитаних студентів вони виникають завжди й у 62% студентів вони виникають інколи. Це може свідчити про невміння самостійно працювати з літературою й одержувати необхідну інформацію, що для студентів, які навчаються на останніх курсах, є доволі негативною тенденцією.

При цьому респонденти відзначають, що самостійно позааудиторно вони займаються лише час від часу, як правило, тільки перед практичними заняттями, коли в цьому є потреба, або ближче до сесії. Студенти, які навчаються самостійно кожного дня, склали лише 2% і 9% навчаються самостійно кожного тижня з урахуванням того, що відповідно до навчальних стандартів приблизно 2/3 годин навчального плану студента повинно відводитися на самостійну роботу. Таким чином, основною детермінантою самостійної роботи студентів є необхідність підготовки до семінарських занять, а не прагнення до пізнання нового і самовдосконалення як професійного, так і особистісного.

Причинами, які заважають навчатися самостійно, на думку студентів, є на першому

місці – недостатня кількість часу; на другому місці – недостатня забезпеченість літературою, що свідчить про небажання студентів самостійно займатися пошуком літератури і використовувати сучасні інформаційні технології, на третьому місці – небажання самостійно навчатися і невміння самостійно організувати свій час, що у свою чергу може виступати реальним джерелом нестачі часу, про який говорять студенти і який, на їхню думку виступає основним фактором обмеження самостійної роботи; далі йдуть такі причини, як сім'я, побут і проживання в гуртожитку (4%).

Найбільш ефективною і найбільш прийнятною формою самостійної роботи студенти вважають передусім роботу з навчальною літературою (більше половини респондентів), на другому місці – робота в мережі Інтернет (62 % опитаних), на третьому місці – робота з конспектами (половина опитаних), підготовка рефератів, доповідей (34% опитаних). Таким чином, студенти більшою мірою орієнтуються на такі традиційні форми самостійної роботи, як робота з наявною літературою та конспектом лекцій та пошуком нової літератури і використанням інноваційних форм самостійної роботи.

Найбільш ефективними формами контролю самостійної роботи опитані студенти назвали: тестування (78%), співбесіду (46%), опитування (35,3%), колоквиуми (30,5%). Тож студенти більш орієнтовані на тестові форми контролю і на безпосереднє спілкування.

Опитані студенти відзначають, що самостійна робота як форма навчального процесу сприяє насамперед формуванню знань і вмінь, самостійності, систематизації, плануванню і контролю своєї діяльності, незначною мірою, на їхню думку, вона сприяє реалізації принципу індивідуальності в процесі навчання, формуванню і реалізації творчих здібностей.

Для поліпшення організації самостійної роботи у ВНЗ студенти четвертого курсу запропонували поліпшити роботу бібліотеки (наявність нової літератури, збільшення кількості місць у читальній залі), створити на кафедрах підручники, які б відображали зміст курсу, поліпшити керівництво самостійною роботою з боку викладачів, створити оптимальні умови для доступу в Інтернет.

Аналіз результатів опитування студентів першого курсу дозволив зробити такі висновки.

Лише у 2% опитаних респондентів не виникає проблем під час самостійної роботи з навчальною і додатковою літературою. У 18% опитаних завжди виникають проблеми під час самостійної роботи з навчальною літературою, а у 80% такі проблеми виникають періодично. Такі показники можуть бути свідченням адаптаційних процесів: початок навчання у ВНЗ – це передусім етап входження в нову діяльність, який характеризується високою емоційною напруженістю. Навчальна діяльність у вищій школі значно відрізняється від навчання в школі, оскільки передбачає більш поглиблену підготовку, оволодіння знаннями і навичками майбутньої професії, вимагає більшої самостійності і відповідальності, що й викликає певні утруднення в навчальній діяльності взагалі і в позааудиторній роботі зокрема.

Порівняльний аналіз показав, що студенти першого курсу більше орієнтовані на самостійне вивчення навчальних матеріалів і витрачають на це більше часу, ніж студенти четвертого курсу. Так, 43% респондентів зауважили, що вони щодня навчаються самостійно, а 52% самостійно займаються щотижня. Решта респондентів самостійно навчається, як правило, у період сесії. Така розбіжність між студентами першого і четвертого курсу може пояснюватися тим, що першокурсники старанні й у них ще спрацьовують шкільні стереотипи про необхідність підготовки до кожного заняття, для них, як правило, одержані оцінки мають важливе значення, і на цьому етапі ще зберігається рівень контролю батьками. Для студентів четвертого курсу домінуючим є одержання диплома як гарантії працевлаштування за спеціальністю. Але реально складається так, що самого диплома недостатньо для одержання престижної роботи. На сучасному ринку праці конкурентоспроможним і потрібним вважається спеціаліст, здатний підвищувати свій професійний рівень шляхом самоосвіти, що забезпечує його постійну динаміку, гнучке й

систематичне реагування на зміни ринку, потреби суспільства, а ці риси повинні бути сформовані до завершення навчання у ВНЗ.

З-поміж основних причин, які заважають першокурсникам самостійно працювати позааудиторно, були названі недостатня кількість часу і лінощі, а також проживання в гуртожитку. Тобто, як і в студентів старших курсів, у них не сформовані навички самостійного планування свого часу з найбільшою ефективністю.

Найбільш ефективними і прийнятними формами самостійної роботи були визначені: робота з конспектом лекцій (95%), робота з навчальною літературою (81%), підготовка рефератів і доповідей (52%), виконання завдань і розв'язання задач (половина респондентів).

У визначенні можливостей, які надає самостійна робота як форма навчального процесу, є відмінності між студентами першого і четвертого курсу. Так, студенти першого курсу вважають, що по-перше, самостійна робота дозволяє систематизувати, планувати і здійснювати контроль своєї діяльності, по-друге, формує і реалізує творчі здібності, а потім формує самостійність, і найменшою мірою формує знання та навички і реалізує принцип індивідуальності в навчанні. Отже, студенти першого курсу вважають, що самостійна позааудиторна робота насамперед сприяє розвитку творчих, особистісних рис, а потім і професійних.

У своїх пропозиціях щодо організації самостійної роботи студенти наголошують на необхідності більш координованої і якісної допомоги викладачів у її реалізації. Це пояснюється тим, що навчання у ВНЗ є для них новим видом діяльності, і, як уже зазначалося, важливу роль відіграють адаптаційні процеси, і, звичайно, викладачі повинні найбільше сприяти полегшенню адаптації першокурсників.

Висновки та напрями подальших розвідок: зі сказаного випливає, що студенти ще не готові ефективно реалізувати принципи самостійної поза аудиторної роботи, оскільки цей вид діяльності сприймається ними не як необхідність професійного й особистісного самовдосконалення і, як необхідна реалія сучасної освіти, а як певне позанавчальне навантаження, яке вони зводять до мінімуму чи ігнорують взагалі. Отже, необхідно виробити в них усвідомлення того, що самостійне навчання – це передусім спосіб “самовдосконалення”, робота над собою, розуміння необхідності, що дозволяє студентові добровільно розвивати свої знання, навички, уміння, здібності і творчий потенціал. Постійна самостійна робота дозволяє набувати впевненості у своїх силах, усвідомити результати своєї діяльності, виявити свої можливості й уміння, досягти високого рівня саморозвитку і самовдосконалення. Напрямом подальшого дослідження є пошук ефективних інноваційних методів та форм організації та контролю самостійної роботи студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кайдалова Л.Г. Модульна технологія навчання: навчально-методичний посібник / Л.Г.Кайдалова, З.М.Мнушко З.М. – Харків: Вид-во НФаУ, 2002. – 72 с.
2. Черних В.П. Самостійна робота студентів: методичні рекомендації для викладачів / В.П.Черних,Л.Г.Кайдалова, І.А.Зупанець [та ін.]. – Харків: Вид-во НФаУ, 1999. – 36 с.
3. Черних В.П., Толочко В.М. Фармацевтична освіта України / В.П.Черних, В.М.Толочко. – Х.:НФаУ, 2004.
4. Роль та завдання самостійної роботи: навчально-методичний посібник. – Харків: Вид-во НФаУ, 2003. – 56с.
5. Граф В., Основы организации учебной деятельности и самостоятельной работы студентов / В.Граф, И.И.Ильясов, В.Я.Ляудис. — М., 1981. – 80 с.
6. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В.А.Козаков. — К., 1990. – 280 с
7. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1986. – 176 с.

С.Н. ШУТОВА. ОРГАНИЗАЦИЯ И КОНТРОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Резюме. Автор осуществляет анализ роли, значения и специфики организации самостоятельной работы студентов и анализирует систематизацию типичных задач как средства решения организационно-методических проблем самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, методы обучения, творческий потенциал, модель.

S.M. SHUTOVA. ORGANIZATION AND CONTROL OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK

The summary. Author analyzes the role, importance and specificity of independent work of students and analyzes systematization of common tasks such as organizational decisions and methodological problems of individual students.

Key words: self-study, teaching methods, creativity model.

Одержано редакцією 28.02.2013 р.